

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента
Зосименко Оксани Вікторівни на дисертацію Сиваш Сніжани Володимирівни
«РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
І ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Аналіз світових тенденцій розвитку суспільства свідчить про те, що основу науково-технічного прогресу ХХІ століття складають інноваційні процеси. У цьому контексті більшість дослідників надає особливого значення освіті та педагогічному співтовариству. За таких умов інноваційні процеси в освіті набувають певних ознак, як-от: якість освітніх систем, залученість системи освіти до регіональних і глобальних освітніх систем на основі міжкультурних комунікацій та інформаційних технологій. Таким чином, актуалізується необхідність побудови та реалізації освітнього процесу, що створює передумови для розкриття потенційних здібностей кожного педагога, здатного реагувати на ускладнення та постійне розширення сфери освітніх послуг, появі інноваційних типів шкіл, авторських педагогічних систем, проєктів, технологій, зростаючому рівню запитів соціуму, що висуваються до нього.

Зазначимо, що проведені в різних країнах, у тому числі й в Україні, дослідження переконливо показують, що однією з ключових характеристик особистості педагога виступає його креативність. Оцінюючи образ педагога, фахівці підкреслюють значущість його творчого потенціалу, що дає йому можливість для прийняття інноваційних рішень різнопланових завдань, пов'язаних із розвитком тих, хто навчається, організацією освітнього процесу та професійною співпрацею.

Отже, проблема становлення творчої особистості педагога, спроможність адаптуватися в нових освітніх реаліях є актуальною, оскільки сучасна освіта зорієнтована на формування вчителя, здатного розвивати особистість дитини, вчителя, який орієнтований на особистісний та професійно-творчий саморозвиток. Тому одним із головних завдань сучасної освіти постає розвиток творчого потенціалу педагога, культивування його мотивації до творчості та підвищення професійної самоефективності.

Наголосимо, що актуальність дослідження розвитку творчого потенціалу педагогів належним чином аргументована цілою низкою законодавчих і підзаконних актів України, а саме: Конституції України (1996 р.); Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 764-ІХ від 13.07.2020), «Про вищу освіту» (2014 р.); Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.); Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (2010 р.); Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2012 р.); Концептуальних засадах та напрямках розвитку вищої освіти в Україні (2011 р.); Державній програмі

«Вчитель» (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 493 від 11.05.2011) тощо.

Отже, з огляду на зазначене, а також через відсутність у вітчизняній педагогічній науці системних досліджень щодо розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти актуальність рецензованої дисертації не викликає сумніву.

Дослідження Сиваш С. В. виконано в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397). Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 6 від 25.02.2015) й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 6 від 29.09.2015).

Дисертанткою розроблено й теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти; виявлено організаційно-педагогічні умови; визначено компоненти, критерії, показники та рівні розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури; розкрито наукові підходи до цього процесу та принципи його реалізації; уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема сутність понять «творчий потенціал» і «розвиток творчого потенціалу» та понятійного конструкта «творчий потенціал учителів української мови і літератури»; конкретизовано теоретичні положення щодо сутності, структури, критеріїв, показників і рівнів розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури; удосконалено навчально-методичний комплекс для забезпечення процесу розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти; набули подальшого розвитку визначення організаційно-педагогічних умов процесу розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти та методи діагностування рівня розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури.

Новизна й вірогідність одержаних результатів дослідження Сніжани Володимирівни в цілому не викликають сумніву. Вони забезпечуються належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом науково-педагогічних праць, державних документів, матеріалів Міністерства освіти і науки України, які стосуються проблем освіти, зокрема, розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти. Наукові результати дослідження достатньою мірою апробовані та опубліковані у фахових виданнях. Найбільш суттєві наукові результати, одержані здобувачкою, викладено в загальних висновках та висвітлено в опублікованих працях. У дисертації переконливо обґрунтовано вибір теми наукового пошуку, його мету й завдання, застосовано адекватні їм методи дослідження. Широкий комплекс методів наукового пошуку – теоретичних, емпіричних і методів математичної статистики – дав можливість досягнути мети й виконати визначені завдання.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки й рекомендації дисертаційного дослідження Сиваш С.В. достатньо обґрунтовані й достовірні.

Рецензована дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а отримані результати розв'язують актуальне наукове завдання, що полягало в розкритті теоретичних засад розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти та з'ясуванні стану досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній теорії та практиці; висвітленні наукових поглядів на сутність і зміст понять «творчий потенціал» та «розвиток творчого потенціалу» й понятійного конструкта «творчий потенціал учителів української мови і літератури»; обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов процесу розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти; розробці структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти й експериментальній перевірці її ефективності; підготовці навчально-методичного комплексу для забезпечення процесу розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти.

Основні положення й результати дослідження впроваджено в освітній процес чотирьох закладів вищої освіти України, в тому числі: Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (довідка № 326/05-19 від 26.06.2020), Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка № 01-23/296 від 08.07.2020), Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (довідка № 01-3011178 від 30.06.2020), Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 868/17-08 від 01.09.2020).

Теоретичні результати й матеріали дисертаційного дослідження Сиваш С.В. можуть бути використані під час підготовки підручників і навчальних посібників, методичних рекомендацій; у процесі розроблення навчальних курсів з розвитку творчого мислення та креативних здібностей учителів філологічних спеціальностей; у практичній роботі викладачів закладів післядипломної освіти, в яких здійснюється підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури.

Зазначимо, що дисертаційна робота Сніжани Володимирівни Сиваш належним чином структурована. Її структура визначається метою та завданнями, поставленими дисертанткою. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел до кожного з них, загальних висновків і додатків. Текст роботи ілюстрований 9 таблицями та 7 рисунками. Загальний обсяг роботи – 290 сторінок, основний зміст дисертації – 190 сторінок. До списку використаних джерел включено 317 найменувань, з яких 9 – іноземними мовами. Особливо слід відзначити численні додатки до дисертації, які значною мірою поглиблюють, розширюють і конкретизують її зміст.

У першому розділі – «Теоретичні засади розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти» – дисертантка досліджує теоретичні аспекти розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти, а саме: аналізує стан означеної проблеми в психолого-педагогічній теорії та практиці; розкриває сутність і зміст ключових понять дослідження; визначає компонентну структуру творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти; з'ясовує труднощі й окреслює перспективи вирішення проблеми розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти.

На основі аналізу наукових джерел здобувачка пропонує авторське визначення поняття «творчого потенціалу» як системне утворення особистості, яке можна охарактеризувати як невичерпний ресурс творчих можливостей та здібностей, здатність до творчості.

Грунтовний аналіз психолого-педагогічних, філософських джерел дав змогу Сніжані Володимирівні сформулювати авторське поняття «розвиток творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти», який у дослідженні запропоновано розуміти як процес кількісних і якісних змін інтелектуальної та духовної сфер, як невичерпний ресурс творчих можливостей, що включає психологічну, педагогічну, лінгвістичну, комунікативну, українознавчу, інформаційну, методичну, культурологічну компетентності та здатність конкретного педагога до цілеспрямованої творчої діяльності впродовж життя.

Таким чином, авторка стверджує, що творчий потенціал виконує інтегруючу функцію в структурі якісних характеристик системи розвитку та становлення особистості. У рецензованому дослідженні Сиваш С. В. робить висновок, що саме від вроджених здібностей психофізіології людини творчий потенціал залежить повною мірою, але його актуальний стан залежить від цінностей самої людини, від її внутрішніх зусиль задля культивування в собі творчої потенції.

Дисертантка доводить, що важливим завданням розвитку педагогічної майстерності й компетентності вчителів української мови і літератури в системі ПО є формування їх акмеологічної культури та професійної позиції, прагнення піднести себе до рівня професійних еталонів, а творчий потенціал є основою розвитку та необхідною умовою, яка надає педагогові можливість творити, знаходити нове, самостійно ухвалювати рішення, діяти оригінально й нестандартно в різноманітних ситуаціях, інтегрувати власні дії із цілеспрямованого подолання конкретної суперечності з метою виходу за межі досягнутого.

Закцентуємо, що узагальнення теоретичних досліджень дозволило Сніжані Володимирівні визначити й науково обґрунтувати структуру творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти. Авторкою окреслено його компоненти, а саме: мотиваційний, який розкривається через наявність потреб у творчій діяльності та своєрідність інтересів особистості, її орієнтацію на творчу

активність, виявлення мотивів, творчих здібностей, інтересів, потягу до створення чогось нового тощо; когнітивний характеризується сформованою системою спеціальних знань, які дають можливість ефективно здійснювати професійну діяльність, креативно вирішувати поставлені завдання та виражається в оригінальності, гнучкості, адаптивності, швидкості й оперативності мислення; процесуально-діяльнісний характеризує безпосередньо сам процес творчої діяльності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти; реалізується через систему спеціальних умінь, навичок, здібностей та способів дії, що надають змогу ефективно здійснювати творчу діяльність; рефлексивний передбачає самопізнання самого себе як цілісної особистості через адекватну самооцінку своєї професійної та творчої діяльності та сприяє професійній самореалізації, розвитку власної активності педагога, самотворенню особистості педагога.

Розділ закінчується відповідними висновками.

Заслуговує на увагу запропонована в другому розділі – «Науково-методичне забезпечення розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти» – структурно-функціональна модель розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти, яка дала можливість схематично відобразити реалізацію організаційно-педагогічних умов, компонентів, форм, методів, критеріїв, показників та рівнів і включає такі блоки: організаційно-цільовий, змістово-процесуальний, діагностичний та результативний блок.

Здобувачкою теоретично доведено, що реалізація структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі ПО сприятиме професійному самовдосконаленню в курсовий та міжкурсний період, суб'єкт-суб'єктній взаємодії, самоідентифікації, озброєнні педагогів-словесників навичками рефлексування та самопроєктування.

Важливим досягненням Сиваш С. В. стало виявлення та теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти, а саме: активізація мотиваційних установок у процесі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти шляхом культивування власної суб'єктності; створення креативного середовища як умови для активізації комунікативного потенціалу особистості вчителя через професійно-творчу суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу; забезпечення профілактики синдрому професійного вигорання вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти з метою вдосконалення успішної професійно-творчої діяльності; стимулювання професійно-творчої самореалізації вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти засобами рефлексивного проєктування. Підкреслимо, що автор визначає їх як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які

забезпечують необхідний рівень розвитку особистості та сприяють підвищенню ефективності й результативності педагогічного процесу, формуванню професійних особистісних новоутворень. Такий підхід дав можливість здобувачці стверджувати, що послідовна й комплексна реалізація організаційно-педагогічних умов є необхідним підґрунтям для розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти. Розділ завершується відповідними висновками.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти» – здобувачкою висвітлено особливості організації та зміст педагогічного експерименту; здійснено порівняльний аналіз результатів констатувального й контрольного етапів педагогічного експерименту щодо ефективності запропонованої моделі, визначених організаційно-педагогічних умов і науково-методичного забезпечення процесу розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

Слід підкреслити, що вдало проведений, проаналізований і описаний у розділі формувальний етап експерименту передбачав створення креативного середовища на засадах андрагогічного підходу в післядипломній освіті, активізацію партнерської взаємодії, формування та стимулювання позитивної мотивації до постійного професійно-творчого самовдосконалення на основі інтелектуальної взаємної творчості та духовної взаємодії в умовах післядипломної освіти.

Особливо варто відзначити авторський спецкурс «Розвиток творчого потенціалу вчителів української мови і літератури», «Щоденник творчого саморозвитку», тренінг емоційної грамотності «Профілактика синдрому “професійного вигорання”», та запропоновані здобувачкою інтерактивні, рефлексивні та психологічні вправи, ділова гра, індивідуальні та групові консультування, бесіди, дискусії, міні-лекція, арттерапевтична вправа, створення ментальних карт «Творча особистість сучасного вчителя-філолога», розроблення власних портфоліо та проєктування професійно-творчої діяльності. У зв'язку з цим, як наслідок, на контрольному етапі експерименту було доведено ефективність досліджуваної структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти за отриманими результатами змін у мотиваційному, когнітивному, процесуально-діяльнісному та рефлексивному компонентах.

Дисертація належним чином оформлена. У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують відповідні висновки та узагальнення. Дисертаційна робота Сиваш С. В. за своїм змістом і формою є завершеним дисертаційним дослідженням.

Позитивно оцінюючи рецензовану кандидатську дисертацію Сиваш С. В., висловимо деякі зауваження та побажання:

1. Зазначимо, що теоретичний аналіз засад розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти (розділ I) не позбавлений описового характеру. На нашу думку, бажано було б посилити авторську інтерпретацію досліджуваного матеріалу.

2. Зважаючи на інтеграційні процеси за участю нашої держави в цілому та, педагогічної науки зокрема, прагнення залучити відповідний зарубіжний науково-педагогічний досвід хотілося б бачити у списку використаних джерел більше праць іноземними мовами за темою дисертації.

3. Авторська «Структурно-функціональна модель розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти» викликає схвалення, однак, на наш погляд, є певне взаємодублювання її назви та мети. Окрім того, в моделі діагностичний блок детально розкрито через критерії (мотиваційно-цільовий, когнітивно-інструментальний, оцінно-результативний) та рівні (високий, достатній, низький), проте модель представлена на рис. 2.1. (С.157 дисертації) мала би конкретніший характер, якби було перераховано в ній для прикладу саме показники виокремлених критеріїв.

4. Особливої уваги заслуговує підхід автора до тлумачення загальних понять дослідження таких, як «модель», «моделювання», «умова», «педагогічна умова». Проте, на нашу думку, дисертант приділяє достатньо багато уваги міркуванням, які є загальновідомими, і наведення їх у такому об'ємі є зайвим.

5. Оскільки дисертаційна робота присвячена актуальній, педагогічно значущій темі та містить значні здобутки вважаємо, що її результати мають бути відображені в монографії.

Висловлені до дисертації зауваження, побажання та пропозиції не впливають на загальне позитивне враження і не знижують ні теоретичного, ні практичного рівня отриманих у ній результатів.

Основні положення й результати дисертації висвітлено в 26 наукових працях серед яких: 11 – статті в наукових фахових виданнях України; 2 – статті у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз; 1 – стаття в зарубіжному фаховому виданні; 12 – матеріали конференцій.

Результати дисертаційного дослідження доповідалися на 11 міжнародних, 1 всеукраїнській наукових конференціях.

Дисертацію та автореферат Сиваш Сніжани Володимирівни оформлено відповідно до вимог пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24. 07. 2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19. 08. 2015 р. щодо кандидатських дисертацій та іншими інструктивними вимогами МОН України. Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті Сиваш С. В., належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

Дисертаційне дослідження Сиваш Сніжани Володимирівни «Розвиток творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі

післядипломної освіти» є актуальним, завершеним, цілісним і самостійним науковим дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання, що полягало в розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі ПО.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24. 07. 2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19. 08. 2015 р. щодо кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти
та менеджменту
КЗ Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

О. В. Зосименко

